

Regeringskansliet
Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Kulturrådets yttrande över remiss *Demokratins skattkammare. Förslag till en nationell biblioteksstrategi.*
Diarienummer: Ku2019/00550/KO

Det här är Kulturrådets synpunkter på *Demokratins skattkammare. Förslag till en nationell biblioteksstrategi* med tillhörande förslag på sex strategiska reformer för stärkta bibliotek. Våra synpunkter berör framför allt folkbibliotekens behov och utmaningar, språk- och läsfrämjande, kompetensutveckling, regional biblioteksverksamhet och samverkan mellan myndigheter, samverkan över professionsgränser och i lokalsamhället

Till strategin har Kungliga biblioteket lagt fram sex reformförslag på en sammanlagd summa på 250 miljoner per år. Reformförslagen rör framför allt centrala lösningar gällande medieförsörjning och massdigitalisering men missar att det för folkbibliotekens del kan finnas mer akuta behov för att leva upp till bibliotekslagen. Folkbiblioteken spelar en viktig roll för social sammanhållning och har potential att vara en central aktör i lokalsamhället. Det vi har sett i ansökningar gällande satsningen Stärkta bibliotek är att lokala variationer och skillnader vad gäller behov och insatser är definierande för folkbiblioteken i landet.

1. Stärkta skolbibliotek

Kulturrådet lämnar inga synpunkter till förslaget om att inrätta ett nationellt kunskapscenter för skolbiblioteksfrågor. Vi ställer oss däremot frågande till att det i reformförslaget gällande stärkta skolbibliotek inte finns något fokus på språk- och läsutveckling. Medieförsörjning och tillgång till e-medier är det centrala i reformförslaget för skolbiblioteken.

2. Stärkta bibliotek för nationella minoriteter

De reformpaket som KB föreslår kring nationella minoriteter är en god insats men det räcker inte utan bör kompletteras med fler insatser som särskilt riktar sig till folkbibliotek. Att skapa ett folkbibliotek där nationella minoriteter känner sig inkluderade handlar mycket om att skapa relationer, ha kunskap och förståelse samt att i biblioteksrummen synliggöra de nationella minoriteterna och minoritetsspråken. Kulturrådet efterlyser en större samordning på myndighetsnivå kring nationella minoriteter och minoritetsspråk. Kulturrådet bör få fortsatt regeringsuppdrag att främja utgivning och spridning av litteratur på de nationella minoritetsspråken, tillsammans med stöd till läsfrämjande aktiviteter.

3. Stärkt mångspråkig biblioteksverksamhet

För folkbiblioteken är det önskvärt med en strategisk ansats för hur biblioteken ska verka för att människor ska ges möjlighet att utveckla alla sina språk. Inte minst viktigt är barn och ungdomars rätt till språk och kultur. Språk har stor betydelse för människors identitet och är en grundläggande dimension i all biblioteksverksamhet. Kulturrådet stödjer reformförslaget gällande stärkt mångspråkig biblioteksverksamhet, men saknar även här en strategi för det läsfrämjande arbetet.

4. Stärkta nationella digitala bibliotekstjänster

Att utveckla det svenska biblioteksväsendet är en viktig fråga för det demokratiska samhället. Folkbibliotekens förändringsarbete i och med digitaliseringen har pågått under lång tid. I förslaget till nationell biblioteksstrategi läggs stort fokus på digital tillgänglighet. Digital tillgänglighet är en angelägen fråga och Kulturrådet har gett stöd till flera digitala satsningar inom såväl läs- och litteraturfrämjande bidrag som inom Stärkta bibliotek. Vi ser dock risker med att alltför ensidigt betona digitala satsningar för ökad delaktighet. Vi saknar en analys av hur förslag om nationell samordning av digitala medieresurser förhåller sig till lokala utvecklingsbehov inom till exempel läsfrämjande och uppsökande verksamhet.

Demokratis skattkammare har en vision om ett bibliotek för alla. Den visionen delar Kulturrådet. En digital biblioteksplattform som sköts nationellt, för drift, upphandling och avtal, är utmärkt, anser Kulturrådet. Men digitala satsningar är endast en del av tillgänglighetsarbetet. Vi saknar en strategi som tydligt förhåller sig till samhällsutmaningar som exempelvis en åldrande befolkning, ökade skillnader i livsvillkor och hälsa mellan olika grupper. Folkbiblioteken har en viktig roll i ett bredare kulturliv och ett demokratiskt samhälle, för bildning och

för social sammanhållning. I en nationell biblioteksstrategi bör folkbibliotekens komplexa uppdrag och de befintliga insatser och aktiviteter som görs, tydligare framkomma.

5. Stärkt nationell biblioteksmyndighet

Vi önskar framhålla Kulturrådets uppdrag som samlade läsfrämjande myndighet för att fördela utvecklingsmedel, följa upp, sprida metoder och forskning och samla aktörer i nationella initiativ. Vi anser att en fördjupad analys behövs gällande ansvar och uppgifter för en stärkt nationell biblioteksmyndighet. Tydliga uppdrag är önskvärt för samtliga myndigheter inom biblioteksområdet som KB, Kulturrådet, MTM och Skolverket, för samverkan, för fördelning av ansvar, uppdrag, uppföljning och resurser.

Samordning lokalt och över professionsgränser är en framgångsfaktor som en nationell biblioteksstrategi tydligare bör framhålla. Bokstart är ett exempel på hur samverkan, lokalt och över professionsgränser, är en förutsättning för att kunna leva upp till bibliotekslagen. *Demokratins skattkammare* lyfter vikten av små barns språkutveckling och Bokstart nämns som ett gott exempel på språkfrämjande arbete, men några strategiska satsningar syns inte i reformförslagen. Kulturrådets strategiska förslag för språkutveckling, läsfrämjande, demokrati och delaktighet är att Bokstart ytterligare sprids och permanentas.

Strategiförslaget vill ta bort kortsiktiga projekt. Stärkta bibliotek hör, tillsammans med till exempel läs- och litteraturfrämjande bidrag, Bokstart, inköpsstödet, till den sortens bidrag som *Demokratins skattkammare* önskar avveckla. Dessa insatser kan dock vara avgörande för ett utvecklingsarbete i mindre kommuner och i glesbygd. Som Bokstart visar ger det också en möjlighet att prova nya metoder och arbetssätt lokalt som sedan kan ha nationell påverkan.

Joacim Hanssons rapport om glesbygdsbibliotek visar vad exempelvis ett bidrag som Stärkta bibliotek betyder: ”Modellen ger på ett mycket konkret sätt en utjämningsseffekt som låter biblioteken bestämma lokalt vad som är bästa vägen för att uppfylla det demokratifrämjande uppdrag som står skrivet i bibliotekslagens ändamålsparagraf.” Kulturrådet ser ett fortsatt behov av insatser liknande Stärkta bibliotek, sökbara för kommuner, med avsikt att nå hela landet utifrån lokala prioriteringar.

6. Stärkt nationell struktur för kompetensutveckling inom biblioteksväsendet

Nationell biblioteksstrategi betonar vikten av likvärdighet inom folkbibliotekens arbete och menar att det krävs en nationell struktur för kompetensutveckling för att samordna utbudet. Kulturrådet ser gärna en ökad samordning mellan olika aktörer som arrangerar fortbildning för biblioteksmedarbetare och en starkare länk mellan forskning och profession. Det måste dock tydligare framgå att det inte sker på bekostnad av skilda lokala behov och variationer.

Folkbibliotekets litteratur- och kulturuppdrag har en undanskymd plats i strategiförslaget när det kommer till kompetensutvecklande insatser inom läsfrämjande och bemötande. Det är bekymmersamt eftersom bibliotekslagen säger att folkbiblioteken särskilt ska främja läsning och tillgång till litteratur.

Regional biblioteksverksamhet har idag en betydande roll för utveckling och stöd till folkbiblioteken och för att kompetensutvecklande insatser kan ske utifrån varierade lokala behov. Det finns många regionala initiativ som på olika sätt bidrar till att stärka folkbibliotekens verksamhet inom områdena litteratur och läsfrämjande. Inom ramen för regeringens tillfälliga satsning för en stärkt biblioteksverksamhet fördelas 25 miljoner kronor årligen i Kultursamverkansmodellen. Förstärkningen har varit och är välbehövlig utifrån ett regionalt perspektiv, eftersom ingen ökning gjorts till följd av att läs- och litteraturfrämjande från 2015 ingår som ett nytt verksamhetsområde i modellen. Ambitions- och engagemangsnivån inom landets regionala biblioteksverksamhet är generellt sett hög. Det finns en väl utarbetad samverkansstruktur biblioteken emellan som bidrar till det. Men för att kunna möta behoven och ambitionerna inom den regionala biblioteksverksamheten och det läs- och litteraturfrämjande arbetet runt om i landet, bör dessa medel permanentas.

Inom ramen för Kultursamverkansmodellen finns även formerna för hur de berörda statliga myndigheterna samverkar för att på bästa sätt och i dialog vara en samarbetspart till regionerna. Oavsett nivå, statlig eller regional eller kommunal anser Kulturrådet att det viktigt att bygga vidare på och ta tillvara de samarbeten och nätverk som redan finns.

Övriga synpunkter

Biblioteken är den enskilt viktigaste aktören utanför skolan för att främja läsning. Att överbrygga läsklyftor är en central uppgift för hela biblioteksväsendet. Läsning finns med i förslaget till en nationell biblioteksstrategi, som en metod

eller ett område att stärka demokratin. Det saknas dock reformförslag som knyter an till området. Vi efterlyser en strategi för bibliotekens läsfrämjande arbete, vi efterlyser konkreta förslag på hur läsningen ska stärkas. Kulturrådet instämmer med *Demokratins skattkammare* att litteraturen har en förmåga att vidga medvetandet, fördjupa tanken och ge konstnärlig upplevelse med påverkan på personlig utveckling och hälsa, men vi saknar en strategi för hur en sådan önskvärd djupläsning ska upprätthållas i ett allt mer digitaliserat samhälle

Den nationella biblioteksstrategin fokuserar på medier, samlingar och digitalisering för att öka tillgången till litteratur, men tillgång till litteratur är inte tillräckligt för att nå fram till nya läsare. Kulturrådet ser fördelar med nationell samordning av digitala bibliotek, men saknar en bredare analys av hur sådana förslag förhåller sig till hur resurser bör användas för att uppnå målet med bibliotek för alla. Det krävs aktiviteter för att öppna vägar till litteraturen för såväl barn som vuxna. Det krävs ett utvecklingsarbete utifrån lokala behov. Vi önskar att den nationella biblioteksstrategin vid sidan om mediasamlingar och digitaliseringsprojekt, tydligare lyfter frågan om läsfrämjande metoder och uppsökande insatser på ett mer strategiskt sätt. Vi önskar även att frågan om tillgänglig läsning integreras i alla delar av en nationell biblioteksstrategi.

Vi önskar att ett förslag på en nationell biblioteksstrategi visar en större tro på litteraturens kraft och på läsningens och kulturens betydelse för samhället. Gång på gång påpekar strategiförslaget att ett demokratiskt samhälle behöver människor som är informerade och kompetenta och håller sig till fakta, och det är förstås viktigt med medie- och informationskunnighet, men en levande demokrati behöver också människor som är kreativa och empatiska och har omdöme. Som inte endast kan svara på hur saker och ting är utan som har förmåga att föreställa sig hur det kunde vara. Människor med fantasi. I den diskussionen bör läsning av skönlitteratur och folkbibliotekens läsfrämjande arbete hamna.

Kulturrådets strategiska förslag för folkbiblioteken

- Bokstart permanentas och ges förutsättningar att med statligt stöd på 20 miljoner kronor årligen spridas till samtliga kommuner i landet.
- 25 miljoner årligen till regional biblioteksverksamhet, inom satsningen Stärkta bibliotek, permanentas.
- Kulturrådets regeringsuppdrag att främja utgivning och spridning av litteratur på de nationella minoritetsspråken permanentas.
- Ett kompetenslyft införs i läsfrämjande för framför allt folkbibliotekarier för såväl barn som vuxna och i synnerhet för prioriterade grupper.

- Ett förtydligt uppdrag ges till Kulturrådet som samlade läsfrämjande myndighet för att fördela utvecklingsmedel, följa upp, sprida metoder och forskning och samla aktörer i nationella initiativ.
- Tydliga uppdrag ges för samverkan mellan de olika myndigheterna inom biblioteksområdet (KB, Kulturrådet, MTM och Skolverket), exempelvis när det gäller fördelning av ansvar, uppdrag och resurser. Inte minst är detta viktigt för att uppföljning och kompetensutveckling bättre ska kunna samordnas.

Handläggning av ärendet

Detta beslut har fattats av generaldirektör Staffan Forssell efter föredragning av handläggare Nina Ström. I beredningen av ärendet har även ställföreträdande generaldirektör Veronica Lamppa Lönnbro och ställföreträdande enhetschef Susanne Bergström Larsson samt handläggarna Cecilia Brisander, Anna Hällgren, Anna Ringberg, Nina Suatan och Henriette Zorn deltagit.

REFERENSER

Demokratis skattkammare. Förslag till en nationell biblioteksstrategi. Februari 2019. <https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/biblioteksutveckling/nationell-biblioteksstrategi.html>

”Allas bibliotek” i SOM rapporten, Göteborgs universitet, 2019.
https://som.gu.se/digitalAssets/1735/1735845_301-320-eriksson-o-michnik.pdf

Ungar och medier, Statens Medieråd, 2019.
<https://statensmedierad.se/publikationer/ungarochmedier/ungarochmedier2019.3347.html>

Kulturrådets synpunkter på Från ord till handling, 2018.
<https://nationellbiblioteksstrategi.blogg.kb.se/files/2018/10/Kulturr%c3%a5det-synpunkter.pdf>

Kulturrådets PM om läsfrämjande i den nationella biblioteksstrategin, 2017.
<https://nationellbiblioteksstrategi.blogg.kb.se/files/2017/05/Kulturr%c3%a5det.pdf>

Folkbibliotek i glesbygd – kunskapsläge och praktiska erfarenheter, Joacim Hansson, Kulturrådet, 2019

Främja läsning. Handlingsprogram för läsfrämjande, Kulturrådet, 2019.
<https://www.kulturradet.se/publikationer/handlingsprogram-lasframjande/>

Stärkta bibliotek. Första året 2018, Kulturrådet, 2019.
<https://www.kulturradet.se/publikationer/starkta-bibliotek/>